

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ УМЕНИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА АКАДЕМИЧНО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В БЪЛГАРСКИТЕ УНИВЕРСИТЕТИ

*проф. д-р Николай Щерев¹, доц. д-р Даниел Йорданов²
^{1,2} Университет за национално и световно стопанство, гр. София*

PROFESSIONAL SKILLS AS A REQUIREMENT FOR ACADEMIC ENTREPRENEURSHIP IN BULGARIAN UNIVERSITIES

*Prof. Nikolay Sterev, PhD¹, Assoc. Prof. Daniel Yordanov, PhD²
^{1,2} UNWE-Sofia, Bulgaria*

Резюме

Академичното предприемачество е съвременния отговор на обществото по отношение на развитие на високите технологии. Следвайки добрите примери, развитието на университетски центрове за насърчаване на академичното предприемачество са сред основните направления за сътрудничество между бизнеса и университетите. Въпросите, които следва да се решат са свързани с необходимата професионална компетентност на "бъдещите предприемачи". Съобразно това, настоящият доклад дава отговор на въпроса: в каква степен младите хора трябва да притежават задълбочени или специализирани знания, за да бъдат успешни предприемачи. В допълнение, се поставят въпросите за обучението по предприемачество в университетите и предлагат възможности за дистанционно и отдалечено обучение на студентите, което да повиши предприемаческата им култура и инициативност на основата на подходите на споделената творческа работа (co-creation) и споделените пространства (co-working).

Ключови думи: академично предприемачество, предприемачески умения, професионални умения, български университети

JEL Класификация: L26, M13

Abstract

Academic entrepreneurship is societal response to high technology development. Following good examples, the development of university centers for the promotion of academic entrepreneurship are among the main directions for cooperation between business and universities. The issues that should be resolved are related to the necessary professional competence of the "future entrepreneurs". Accordingly, this paper answers the question: to what extent do young people need in-depth or specialized (professional) entrepreneurial skills to be successful entrepreneurs. In addition, questions are raised about entrepreneurship education in universities and offer opportunities for remote and distance learning to students, which will increase their entrepreneurial culture and initiative based on the approaches of shared work (co-creation) and shared spaces (co- working).

Keywords: academic entrepreneurship, entrepreneurial skills, professional skills, Bulgarian universities

JEL Classification: L26, M13

Въведение

Още с възникване на първите икономически теории преди повече от 400 години се поставя въпроса за ролята и мястото на предприемача. И независимо от еволюцията на разбиранятия за предприемача от 17-ти век насам, един от основните въпроси, който се поставя е за знанието и умението на предприемача – създател на нов и/или усъвършенстван бизнес (Stereov and Penchev, 2023). Именно изменението, еволюцията на разбирането за предприемачеството и предприемача са в основата на съвременното обучение по икономика. По този начин, разбирането за функциите и ролята на предприемача, определя необходимостта от придобиване на определени предприемачески знания и умения.

Въвеждането на съвременните предизвикателства пред необходимите компетентности на „модерния“ предприемач се определят от настоящето разбиране за предприемачеството. Така можем да определим като съществено определението на Hébert and Link (1989), които определят предприемача като: „... човек, а не екип, група или организация. Предприемаческите действия се извършват във всички общества от индивиди, чиято преценка се различава от нормата на обществото.”

И така, както е налице еволюция в разбирането за водене на бизнес от възникване на първите икономически концепции през 15-16 век, така и разбирането на предприемача и неговия предприемачески бизнес се променя във времето. По този начин от времето на Кантилион, Адам Смит, през Тейлър, А.Файол и Шумпетер, до съвременното разбиране за споделена икономика и „споделено предприемачество“ предприемаческата дейност е нейните основи се променят от материалното (респ. земя и машини: времето на А.Смит и др.) през хората (респ. труд и организацията на труда: времето на Тейлър, Файол и Шумпетер) към информацията и интелектуалните резултати (в наши дни). На тази основа, съвременното предприятие, основано на предприемаческата дейност на един или няколко „предприемачи“, разчита предимно на „собственика на интелектуалната собственост“ и трансфера на знания между отделните стопански играчи / предприемачи.

Една от първите публикации, която посочва „нововъзникващата“ ролята на университете за улесняване на предприемаческия процес е представена от Lamont (1972), който поставя фокус върху обучението на „корпоративни“ предприемачи. Следвайки този подход, акцент е поставен върху програмите и съдържанието на предприемаческото обучение. С развитието на техниката и технологиите, обмена между отделните „предприемачи“ се подобрява, което променя акцента от обучението на предприемачи към трансфера на знания като по този начин Университети и Изследователските центрове се превръщат в привлекателни точки за създаване и развитие на предприемачи. Следвайки изследванията на Toole и Czarnitzki (2007), предприемачество и неговия успех се определя от формата и средствата на трансфер на технологии. В този смисъл предприемачът се определя като изследовател, който участва в комерсиализацията на създадена от него технология, техника или процесна рационализация.

През последните няколко години, като един от ефектите от повишената дистанционна работа, се установява, че един от основните инструменти за налагане на предприемачеството чрез подкрепата на бизнес инкубатори вече не е толкова ефективен. За целта е необходимо да се създава цялостна инфраструктура на насърчаване на предприемачеството, която да включва единно разбира по оста: „технологично/организационно ноу-хау – предприемаческо обучение – предприемачески компетентности – технологичен трансфер“. (Табл. 1)

Таблица 1.

Форми на предприемаческа подкрепа

Подкрепа на предприемаческия процес	Организация на предприемаческия процес	Форми на технологичен трансфер
Експертни консултации /споделено предприемачество/	Центрове за върхови постижения	Семинари, конгреси, форуми
Продължаващо обучение по предприемачество	Бизнес инкубатори и бизнес паркове	Патенти и лицензи
Целеви изследвания и споделени изследвания	Офиси за трансфер на технологии /ТТО/	Изследователски бази-данни
Изследователски /споделени/ лаборатории	Споделени пространства	Публикации
Обмен на предприемачески практики		

Източник: *adaptation by Autio, E. and Laamanen, T. (1995) 'Measurement and evaluation of technology transfer: review of technology transfer mechanisms and indicators', Int. J. Technology Management, Vol. 10, No. 7/8, pp.643–664. в Vedovello and Godinho (2003)*

Съблюдавайки горното, обучението по предприемачество като една от формите на предприемаческа подкрепа следва да предлага създаването на подходящи предприемачески компетентности.

1. Дефиниране на предприемаческите компетентности

Идентифицирането на предприемаческите компетентности изисква първо да се въведе дефиниция за компетентност. Възприемайки най-общото определение, компетентността се свързва със съвкупността от знания, умения, нагласи и отношения, които индивидът придобиват в процеса на обучение. При това, компетентността изразява не толкова съдържанието на придобиваните знания и умения, колкото с индивидуалното поведение и начина, по който отделния индивид използва / демонстрира че използва придобитите знания и умения.

На тази основа предприемаческите компетентности се свързват с изразеното предприемаческо поведение на индивидите в обществото. По-конкретно, предприемаческите компетенции се дефинират като индивидуални поведенчески характеристики, проявено предприемаческо поведение и нагласи, които допринасят за предприемаческия успех (Йорданов, 2023). Разбира се, предприемаческите компетенции следва да се определят чрез съвкупността от знанията и техническите способности, необходими за стартиране и управление на предприемачески бизнес (Минков и Вунова, 2006; Коев, Вунова и Минков, 2010 и др.)

Определянето на важноста на предприемаческите компетентности е свързано с решаване на 2 основни въпроса:

Първо, кои са основните елементи на демонстрираното предприемаческо поведение?

Второ, каква е ролята на знанията и техническите способности за стартиране на предприемачески бизнес?

Отговорът на вторият въпрос до голяма степен е свързан с ролята на предприемаческото обучение. Доколкото през последния век предприемаческото обучение е ориентирано към създаване на технически знания за създаване и управление на микро и малки

предприятия, последното десетилетие показва, че са налице значителни критики към „фаворизирането на подобно предприемаческо обучение“. Така например, Neergaard, Ulhøi (2007), критикува подхода на съществуващите програмите за образование и обучение по предприемачество, основаващи се на развитие единствено на знанията за стартиране и управление на предприемачески бизнес.

Отговорът на първия въпрос, обаче е свързан с решаване на научен спор, до колко предприемаческото поведение е проявено и как да се установи наличието на „спотаено“ предприемаческо поведение. Част от авторите (Gartner, 1988; Baron, 2004; Timmons, 1985) дефинират по-широк подход като разглеждат съвкупността от когнитивни, психологически и социални умения за успеха на предприемачите и предполагат, че тези компетенции са по-важни от самите технически умения за създаване на предприемачески бизнес. Така например, Baron (2004) препоръчва предприемаческото обучение да се фокусира върху придобиване на когнитивните и поведенческите компетенции като: разпознаването на възможности и работата в мрежа в едно с упоритостта и адаптивността, както и способността да се учим от неуспехите. Други автори, обаче, (Gartner, 1988), оспорват този широк подход е подчертават единствено значението на личните характеристики и компетенции при определянето на успеха (и при обучението) на предприемачите.

Независимо от избрания подход за дефиниране на предприемаческите компетенции, през последните години все повече набират известност изследванията не толкова върху предприемача и неговите личностни нагласи, колкото върху ролята на обучаващия по предприемачество да подпомогне проявлението на тези предприемачески нагласи. Така например, Brush, (2014) поставя акцент върху това, че ученето чрез преживяване, включително възможности за обучаемите да започнат и управляват свои собствени предприятия. Нещо повече, Kutzhanova, Lyons, & Lichtenstein (2009) измерват значението на личния коучинг и коучинга в групата за развитието на предприемаческите компетенции. Допълнителни аргументи в тази насока могат да се намерят и в редица други изследвания: Mitchelmore, & Rowley, 2010; Robles, & Zárraga-Rodríguez, 2015; Smith, et al. 2004; Ferreras-Garcia et al. 2021; Padilla Angulo, et al. 2021; Sterev, Hertleer, et. al. 2021; Sterev, et. al. 2022, Йорданов 2023; и др.

2. Описание на предприемаческите компетентности

Независимо от възприетите подходи за дефиниране на предприемаческите компетенции и формите за тяхното придобиване, е налице голяма разнообразие от „списъци“ на тези компетенции. При анализ на тяхното съдържание може да се установи, че до голяма степен различните автори се допълват и се обединяват около една и съща или много сходна група индивидуални поведенчески характеристики, дефинирани като предприемачески компетентности (Йорданов, 2023).

На тази основа, може да се възприеме като значима за развитие на предприемачеството дефинираната от ЕК Европейска рамка на предприемаческите компетенции (Bacigalupo, et. al. 2016). Тя включва самооценка на ефективността на предприемача по отношение на предприемаческото поведение в три основни групи: Идеи и възможности; използване на ресурсите; и ориентация към действие. По-конкретно, основните предприемачески компетентности се свеждат до следните:

1. Валидиране на идеи: способността да се прецени /оцени способността на една идея да носи стойност в бъдеще;
2. Визионерство: способността да се „погледне“ отвъд съществуващото статукво;

3. Етично мислене: способността да се разбират ефектите от предприемаческата дейност върху различни заинтересовани страни;
4. Инициативност: способността да се премине към действие;
5. Креативност: способността за предложение на идеи, които могат да дадат нова стойност или да използват възникнали предизвикателства;
6. Мобилизиране на ресурси: способността да се управляват ресурсите и особено времето;
7. Мобилизиране на хората: способността да се създаде ентусиазъм у другите относно реализацията на предприемаческата идея;
8. Мотивираност: способността да се превърне целта в резултат;
9. Набелязване на възможности: способността да се „забелязват“ основни предизвикателства е да се откриват съществуващи или потенциално нови предизвикателства;
10. Планиране: способността да се разпределят предприемачески задачи във времето и пространството;
11. Работа с другите: способността да се работи в (предприемаческа) „мрежа“ с други хора и организации;
12. Самоефективност: способност да се направи самооценка на силните и слабите страни на индивида;
13. Справяне с несигурността: способността да се избират решения, намаляващи предприемаческия риск;
14. Учене чрез опит: способността да се усвояват предприемачески умения от обучители, ментори и наставници.
15. Финансова грамотност: способността да се разбира стойността на всичко: ресурси, резултати и пр.;

Използвайки предложените предприемачески компетентности от Applegate, Kraus, and Butler, 2016, Podile, et al 2011, Mejri, Zouaoui 2020, Covin, Slevin, 1989 и др. могат да се очертаят и още няколко такива компетентности:

16. Адаптивност: способността за промяна на предприемаческите действия според промяната в средата и промяната в предизвикателствата;
17. Интуитивност: способността да се преценяват предизвикателствата на основата на вътрешната предприемаческа интуиция;
18. Устойчивост към провал: способността да се възприемат предприемаческите неуспехи като временно проявление на предизвикателствата;
19. Оптимизъм: способността да се оценяват предизвикателствата и възможностите от положителната им страна;
20. Предприемаческа страст: способността да се изпитва (и предава на другите) страстта за реализация на предприемаческата идея;
21. Управление на стреса: способността да се работи еднакво ефективно при ниско и при високо напрежение в работата;
22. Лидерство: способността да се привличат последователи при реализацията на предприемаческата идея.

Независимо от избраната съвкупност от предприемачески компетентности, определянето на съвкупността и съдържанието на обучението по предприемачество в университетите следва да се съобрази със следното:

- Обучението по предприемачество следва да води до създаване и развитие на високо мотивирани и добре квалифициране работни ресурси, проявяващи творчество и създаващи иновации – в тази насока изследванията на редица учени са свързани с

установяване ролята на Университетите в националната бизнес екосистема и по-точно обучението по предприемачество и създаването на предприемачески нагласи на младите хора, които водят до значително увеличаване на иновациите и бизнес успехите в регионите, близки до тези университети. На тази основа, обучението и създаването на предприемачески нагласи следва да не се третира /от университетите/ като създаване на самозаетост, а да се определя като един от съществените инструменти за създаване на „ценен“ човешки капитал.

- Обучението по предприемачество следва да използва най-новите технологии за разпространение на информацията, посредством съвременни инструменти и подходи, например: социалните мрежи, бизнес мрежи и пр., водят до изключително нарастване на обема на информационните потоци. На тази основа, развитието предприемаческите компетентности следва да се основава на използване на големи данни с информация за успехите/неуспехите на младите хора, свързани с притежаването/отсъствието на определени предприемачески способност/умения, и респ. използването на инструменти на изкуствения интелект при обработката и анализа на тези големи данни.

3. Развитие на предприемаческите компетентности в университетите

Използването на академичните възможности чрез обучение да се създават и развиват предприемачески компетентности могат да се демонстрират с оценка на промяната на предприемаческите нагласи и поведение /оценката е на основата на Европейската референтна предприемаческа рамка/ на студенти и преподаватели при провеждане на извън-аудиторно обучение. Основните поведенчески въздействия, които се целят при това обучение са:

- Креативност – участието в обмен на различни идеи, срещата с различни хора с техните специфични компетенции /знания, умения и опит/, обсъждането на предприемачески идеи, дори и чужди, в рамките на срещите-дискусии, позволяват на участващите заинтересовани лица да бъдат по-креативни в своята обичайна дейност, дори и извън академичното предприемачество. По този начин тази креативност се пренася и в трудовата работа и тези хора са по-успешни на работното си място.

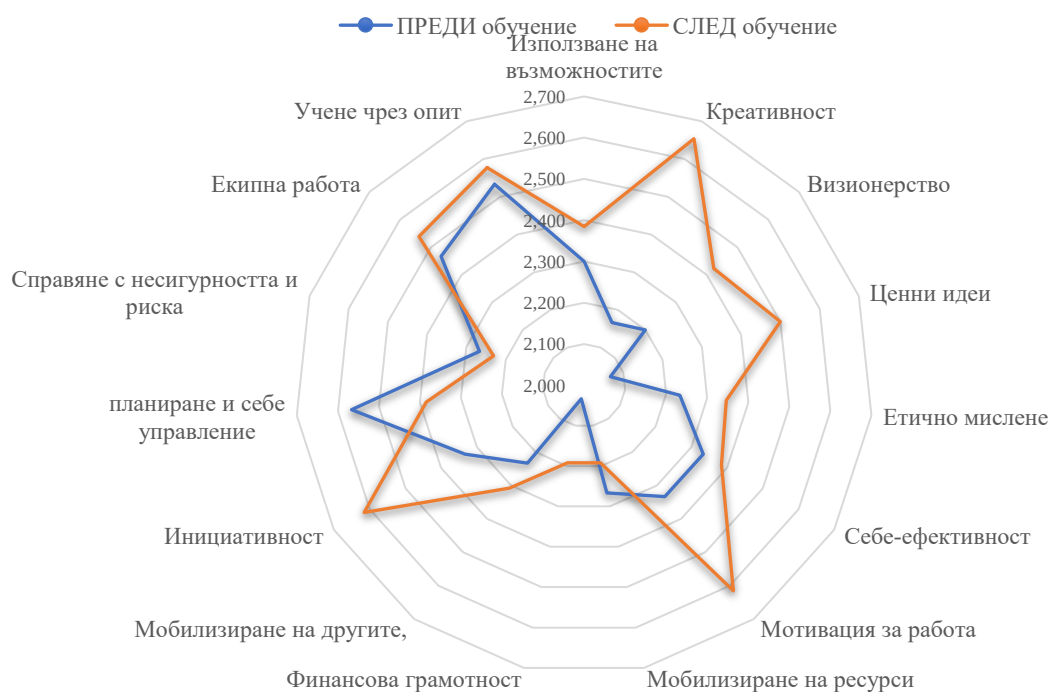
- Визионерство – възможността да се види „собствената“ идея през „очите на другите“ дава възможност на участниците в предприемаческото обучение да „надскочат“ своите лични граници. По този начин се променя тяхната позиция и те „започват да разсъждават отвъд“ техните мисловни ограничения. Това им позволява да бъдат много по-проницателно по отношение на бъдещите планове и тяхната реализация.

- Инициативност – възможността да се споделят собствени предприемачески идеи показва на участниците, че инициативността не е „лоша черта“. Възприемането на поведението, че „първите редици винаги падат първи в боя“ възпрепятства инициативността във всяка една сфера на дейност. Това развива чувството за инициатива на заинтересованите лица студенти / академични преподаватели / изследователи / представители на бизнеса и пр.

- Мотивация за работа – успешните служители са високо мотивирани. Участието в предприемаческото обучение позволява на участващите заинтересовани лица студенти / академични преподаватели / изследователи / представители на бизнеса и пр. да бъдат много по-мотивирани и въодушевени при извършване на своята обичайна дейност. „Носени от крилата“ на проявлението на творчество и инициативност, участващите заинтересовани лица „намират“ подходящото трудово поведение, което им носи успех в обичайната трудова дейност. Нещо повече, верифицирането на знанията и уменията,

които те притежават, ги вдъхновява и ги кара за осъзнаят, че могат да постигнат повече и това също повишава тяхната лична мотивация;

Потвърждение за тези ефекти на „допълващото“ предприемаческо обучение е представено на фиг. 1.

Фигура 1. Промяна на нагласите ПРЕДИ и СЛЕД обученията по академично предприемачество

Източник: Sterev, N., Milusheva, P., Hertleer, C., Saeed, H. Guagliumi, V. (2021), *Entrepreneurial process in Textile and clothing industry: Technical Report*, PH-TU Sofia, [r4 Entrepreneurial Process TCI.pdf \(ict-tex.eu\)](#)

Съобразно тези резултати, може да се изведе и специфичната роля на обучаващия, ментора, наставника в „допълващото“ предприемаческо обучение (Stere et al. 2023):

- Академични наставници. Тази група включва академични преподаватели /за препоръчване е да имат или да са имали собствен предприемачески бизнес/, които подпомага академичните предприемачи. Тяхната роля е да дават насоки и указания на академичните предприемачи без да влияят върху предприемаческата им идея. Необходимо е поне веднъж на 2 седмици да се организират срещи-дискусии като чрез подходящи приложни инструменти да се демонстрират определени професионални и личностни умения, необходими за успеха на един академичен предприемач. Привличането на подобна група академични наставници изисква създаване на подходящи механизми в рамките на заетостта на преподавателите в академичната институция (ако са налице подобни академични преподаватели в институцията – б.а.) или подходящи механизми (чрез договори за сътрудничество с други академични институции) за включване на техни академични преподаватели.

- Академични тютори. Тази група включва успешно реализирали се предприемачи или успешни ръководители. Тяхната роля е да насърчават академичните предприемачи да реализират своите предприемачески идеи. Те споделят своя опит, който може да се превърне в групов опит за всички студенти / академични преподаватели /

изследователи. Необходимо е веднъж на месеца да се организират срещи с академичните тютори. Привличането на една подобна група академични тютори изисква използване на механизмите на Алумни клубовете (лица, завършили академичната институция и успешно реализирали си в професионалната сфера). Привличането на академичните тютори е свързано с предоставянето им на „специален“ статут в академичната институция (чрез популяризиране на тяхното участие, признание за участието в процеса на предприемаческо обучение и пр.).

- **Индустриални ментори** – необходимо е да се привлекат и хора от индустрията в различни професионални направления, които да подпомагат академичните предприемачи като бизнес, технологични или производствени ментори.

Заклучение

Безспорно академичното предприемачество набира все повече привърженици в условия на нарастващо търсене на иновативни идеи и трансфер на иновативни идеи и технологии от академията /университети и изследователски институции/ към бизнеса.

Насърчаването на академичното предприемачество, обаче изисква създаване на подходяща инфраструктура, чрез която да се реализира успешно взаимодействието „академия - бизнес“. Тук обаче се отчита не само физическото съществуване на „звено за трансфер на технологии“ и/или „старт-ъп / предприемачески център“ и пр., а създаване на цялостна предприемаческа екосистема, чрез която да се поддържа взаимодействието между академичните предприемачи и бизнеса.

Разбира се, академичната предприемаческа екосистема е неразривно свързана със съществуващите национални и регионални предприемачески екосистеми, а от друга страна, пътната карта на академичното предприемачество е част от цялостната карта за развитие на предприемачеството в даден регион /страна, населено място и пр./ Това налага при насърчаване на академичното предприемачество да се създават ОТВОРЕНИ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ /АКАДЕМИЧНИ/ ЦЕНТРОВЕ, чрез които да се организира допълващо предприемаческо обучение именно чрез организиране и провеждане на подходящи допълващи предприемачески обучения и тренинги, не само ще се повиши броя на академичните старт-ъпи, но и ще се повиши мотивацията и да се изградят подходящи мотивационни нагласи на участниците в целия процес, така че те да се превърнат в бъдещите бизнес лидери.

Благодарности

Публикацията съдържа резултати от изследване, финансирано със средства от целева субсидия за НИД на УНСС по договор № НИД НИ 19/2021.

Използвана литература

1. ЙОРДАНОВ, Д. (2023), Инструментариум за оценка на предприемаческите компетенции сред учащите, *Стратегии на образователната и научната политика* бр. 31, номер 3s, стр.25-44
2. КОЕВ, Й., ВУНОВА-НАРЛЕВА, К., МИНКОВ, И. (2010), *Предприемаческа и фирмена култура в прехода към пазарно стопанство*, Варна : Наука и икономика, 17, 2010, 487 с. - (Библ. Проф. Цани Калянджиев ; Кн. 17)
3. МИНКОВ, И., ВУНОВА, К., (2006) *Трансформацията на ценностите на предприемача в процеса на развитие на бизнеса*, Известия. Списание на ИУ -Варна, 2006, 1, 3 - 13.

4. APPELLE L., JANET KRAUS, AND TIMOTHY BUTLER, (2016) *Skills and Behaviors that Make Entrepreneurs Successful*, by HBS Working Knowledge, <https://hbswk.hbs.edu/item/skills-and-behaviors-that-make-entrepreneurs-successful>
5. BACIGALUPO, M., KAMPYLIS, P., PUNIE, Y., VAN DEN BRANDE, G. (2016). ENTRECOMP: THE ENTREPRENEURSHIP COMPETENCE FRAMEWORK
6. BARON, R. A., & SHANE, S. A. (2005). *Entrepreneurship: A Process Perspective*. Thomson-Southwestern: Mason, Ohio.
7. BARON, R. A., & SHANE, S. A. (2005). *Entrepreneurship: A Process Perspective*. Thomson-Southwestern: Mason, Ohio.
8. BRUSH, C.G. (2014), *Exploring the Concept of an Entrepreneurship Education Ecosystem, Innovative Pathways for University Entrepreneurship in the 21st Century* (Advances in the Study of Entrepreneurship, Innovation and Economic Growth, Vol. 24), Emerald Group Publishing Limited, Bingley, pp. 25-39. <https://doi.org/10.1108/S1048-473620140000024000>
9. BRUSH, C.G. (2014), *Exploring the Concept of an Entrepreneurship Education Ecosystem, Innovative Pathways for University Entrepreneurship in the 21st Century* (Advances in the Study of Entrepreneurship, Innovation and Economic Growth, Vol. 24), Emerald Group Publishing Limited, Bingley, pp. 25-39. <https://doi.org/10.1108/S1048-473620140000024000>
10. COONEY, T. M. (2012), *Entrepreneurship Skills for Growth-Orientated Businesses*, Report for the Work, shop on ‘Skills Development for SMEs and Entrepreneurship’, OECD, Copenhagen, 28 November 2012, https://www.oecd.org/cfe/leed/Cooney_entrepreneurship_skills_HGF.pdf
11. COVIN, JEFFREY G. AND SLEVIN, DENNIS PATRICK, (1989) *Strategic Management of Small Firms in Hostile and Benign Environments*. University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1505210>
12. GARTNER W.B. (1988). ‘Who is an entrepreneur?’ is the wrong question. *American Journal of Small Business*, 12(4), 11–32.
13. GARTNER W.B. (1988). ‘Who is an entrepreneur?’ is the wrong question. *American Journal of Small Business*, 12(4), 11–32.
14. GIANESINI G., CUBICO S., FAVRETTO G. AND LEITÃO J. (2018) *Entrepreneurial Competences: Comparing and Contrasting Models and Taxonomies* DOI:10.1007/978-3-319-89336-5_2, In book: *Entrepreneurship and the Industry Life Cycle* (pp.13-32)
15. HÉBERT, R.F., LINK, A.N., 1989. In search of the meaning of entrepreneurship. *Small Business Economics* 1, 39–49 (1989). <https://doi.org/10.1007/BF00389915>
16. HUFFMAN, D., QUIGLEY, J.M., 2002. The role of the university in attracting high tech entrepreneurship: A Silicon Valley tale, *Annals of Regional Science*, Volume 36, Issue 3, Pages 403 – 419, 2002
17. IDRIZ F., M GESHKOV, 2019, Contemporary Challenges to Personnel Development in the Industrial Company, *Economic Alternatives Journal*, , Issue 4 / 2019, pp. 596-606
18. KOPEVA D., N. STEREV, K.HALIMI, E. GJOKAJ, (2019) *Women’s Entrepreneurship - Source for Livelihood Opportunities in Rural Areas of Kosovo and in Bulgaria*, Recent Issues in Women’s Entrepreneurship, Springer, 2019
19. KUTZHANOVA, N., LYONS, T.S. & LICHTENSTEIN, G.A. (2009) Skill-Based Development of Entrepreneurs and the Role of Personal and Peer Group Coaching in Enterprise Development, *Economic Development Quarterly*, Vol. 20, No. 10
20. MEJRI R, ZOUAOUI M., (2020) Entrepreneurial Competencies and Growth of New Micro Small and Medium Businesses, *Open Journal of Business and Management*, 2020, 8, 1151-1163, <https://www.scirp.org/journal/ojbm> ISSN Online: 2329-3292 ISSN Print: 2329-3284, DOI:10.4236/ojbm.2020.83074

21. MITCHELMORE S., ROWLEY J. (2010), Entrepreneurial competencies: a literature review and development agenda, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* Vol. 16 No. 2, 2010 pp. 92-111, Emerald Group Publishing Limited, DOI 10.1108/13552551011026995
22. NEERGAARD H., JOHN PARM ULHØI, (2007) *Handbook of Qualitative Research Methods in Entrepreneurship*, Edward Elgar PL, ISBN-10 1843768356
23. PODILE V., CH HEMA VENKATA, SIVA SREE, K. RAJYA LAKSHMI, (2011), "Entrepreneurial Competencies" Conference: Entrepreneurship and Small Business Management in India, Vijayawada, Andhra Pradesh, India
24. ROBLES, L & ZÁRRAGA-RODRÍGUEZ, M. (2015). *Key Competencies for Entrepreneurship*. *Procedia Economics and Finance*. 23. 828-832. 10.1016/S2212-5671(15)00389-5.
25. STEREV, N., MILUSHEVA, P., HERTLEER, C., SAEED, H. GUAGLIUMI, V. (2021), Entrepreneurial process in Textile and clothing industry: Technical Report, PH-TU Sofia, r4_Entrepreneurial_Process_TCI.pdf (ict-tex.eu)
26. STEREV, N., MILUSHEVA, P., YORDANOV, D., 2022, *Entrepreneurial Process in Textile and Clothing Industry: an overview of European practices*, AUTEX 2022 - 21th WORLD TEXTILE CONFERENCE Proceeding, pp. 368 – 372, DOI: 10.34658/9788366741751.76, <http://repozytorium.p.lodz.pl/handle/11652/4409?locale-attribute=en>
27. STEREV, N., PENCHEV, P. (2023). *Historical Development of Business Economics: Bulgarian Case*. In: Çalıyurt, K.T. (eds) *History of Accounting, Management, Business and Economics*, Volume I. Accounting, Finance, Sustainability, Governance & Fraud: Theory and Application. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-99-3346-4_10
28. STEREV, N. (2023), Pre-incubation toolkits for academic entrepreneurship fostering: Bulgarian case, *Strategies for Policy in Science and Education*, Volume 31, Number 3s, 2023, pp.90-103, <https://doi.org/10.53656/str2023-3s-7-pre>
29. TIMMONS T., SMOLLEN L. E., DINGEE AL. L. M. (1985), "New Venture Creation: A Guide to Entrepreneurship", R.D. Irwin, 1985, ISBNb0256034761, 9780256034769
30. TOOLE A.A., CZARNITZKI D. 2007. Biomedical academic entrepreneurship through the SBIR program, *Journal of Economic Behavior & Organization* Vol. 63 (2007) 716–738
31. VEDOVELLO C., GODINHO M., 2003. Business incubators as a technological infrastructure for supporting small innovative firms' activities, *International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management* 3(1/2), January 2003
32. YORDANOV, D., 2017, Business assessment of entrepreneurs' activity by the modification of Forbes methodology, *Infrastructure and communications in the 21st century Journal*, issue 7 (11-12) / 2017, pp.248-252
33. YORDANOV, D., 2019; Main characteristics of the modern entrepreneur, *Entrepreneurship*, Volume: VII, Issue: 1, pp. 7-15, 2019
34. YORDANOV, D., 2021, Key entrepreneurial skills. Self-Assessment Quiz: Are You Ready to Become a Business Owner? *Mining and Geology*, 1 / 2021, pp. 19-24. https://mdg-magazine.bg/wp-content/uploads/2022/01/Br1_21web.pdf

Информация за контакт с авторите:

проф. д-р Николай Щерев

УНСС, Бизнес факултет, катедра „Индустиален бизнес“

E-mail: ind.business@unwe.bg

доц. д-р Даниел Йорданов

УНСС, Факултет „Икономика на инфраструктурата“, катедра „Икономика на транспорта и енергетиката“

E-mail: dansy@abv.bg